

YENİ AZƏRBAYCAN

<http://www.yeniazerbaycan.com>

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi Azərbaycan xalqının milli sərvətidir

gündüzlə gecənin bərabərleşdiyi anda elan etdi: "Təzə il gəldi" və elə bu anda yaylım atəşləri başlandı, şəhərin küllələrindən və divarlardan musiqi sədaları ucaldı. Beləliklə, Bahar bayramı başlandı".

1920-ci illərə qədər Azərbaycanda Novruz bayramı xalq tərəfindən böyük coşqu ilə qeyd olunurdu. AXC dövründə də Novruz iki dəfə təntənəli şəkildə qeyd edilib. 1928-ci ildən başlayaraq dini və milli bayramlara qarşı açıq hücumlar başladı. 1937-ci il SSRİ Konstitusiyasının qəbulundan sonra isə Novruz ümumiyyətlə qadağan edildi.

1966-cı il mart ayının 6-da "Maslennitsa" rus milli bayramı "Rus qışının yola salınması" adı altında, martın 20-də isə Novruz bayramını "baharın gəlişi" adı altında qeyd etmək qərara alındı.

üç gün qaynadırdılar. Ona qoz-fındıq ləpəsi qatır, sonra xonça sinilərinə töküüb yayırdılar. Gecə yatmayıb niyyətin qəbul olması haqqında dua edirdilər. Səhər bişmişin dadına baxırdılar. Əgər bişmiş şirin çıxırdısa, demək, nəzir-niyyət qəbul olunub.

Qazaxda uşağı olmayan qadınlardan ötrü səməni ovsunu icra olunurdu. Ayinin qaydası beləydi: oğul-qız böyütmüş qadın göyərtilmiş səməni ilaxır çərşənbə günü uşağı olmayan və bununla da çilləyə düşmüş sayılan qadının başı üstə saxlayır.

Min illərdir yol gələn mistika

Qan yaddaşımız, həm sovgatlı, həm ovqatlı Novruz

İlhamə HƏKİMOĞLU

Elimizə Novruz gəlir. Bu gözəl bayramın unudulan, az bilinən adət-ənənələri, tarixi, ullaq-ullaq ellərimizə xas adətləri barədə danışacağıq.

Novruz çərşənbələri başlamazdan öncə Xıdır Nəbi mərasimi başlayır. Xalq təqviminə görə, qış fəslə 3 hissəyə bölünür. 40 günlük Böyük çillə dekabrın 21-də girir, yanvarın 31-də qurtarır və 20 günlük Kiçik çillə başlanır. Kiçik çillənin qurtardığı son gündə 25-28 fevral günlərində keçirilən Xıdır Nəbi bayramı bir növ Novruza hazırlıq xarakteri daşıyır. Bu, yadda daha çox çillə çıxarmaq gecəsi kimi qalır. Ən uzun gecə şəbi-yeldə gecəsində sabaha qədər yatmaz, dilək tutub öylənərdilər. Əhd edən evin sahibəsi qadınları dəvət edər, kişiləri evdən göndərirdilər. Yuxuya getmək olmazdı. Böyük süfrə açar, çillə qarşısı kəsərdilər. İndi evdə uzun müddət qalan qonaq getmək istəyəndə "Qarşısı kəsəcəydik" deyib, zarafatla yola salmaq məhz bu gecədən qalma ibarətdir. Boz ayın başlaması ilə Novruza hazırlanardı insanlar.

Nə üçün məhz çərşənbə axşamları?

Tarixdə var olan bəzi mənbələrə görə, eradan əvvəl 487-ci ildə Şərq alimləri ayları, illəri göstərən dövrün böyük sistemli təqvimini çərşənbə axşamından tərtib ediblər.

Ona görə də, həftəlik təqvim çərşənbə axşamından götürülürdü.

Yeddi gündən bir təqvimin təzələnməsi isə bir çox amillərlə bağlı idi. Məsələn, Ayın öndördünlük olduğunu bildirdi. Yeddinci gündən yeni forma alır və həftə təyin edilir.

İnsan xəstələndə, təbiblər yeddi gün zaman qoyurdular, yeddinci gündən etibarən sağalma gedirdisə, dönüş yaranırdı, sağalmazsa, insanın öləcəyini yaxınlaşdığı düşünülürdü.

Bir yara yeddi gün ərzində ağır dövrünü keçirirdi.

Torpağa qoyulan toxum yeddi günə şişməyə və torpaqla birlikdə həyata tutunmağa başlayırdı. İnsanlar yeddinci gün yuyunur və paklanırdılar.

Beləliklə, qədim dövrdə hər yeddi gün yenilənmə, təzələnmə hesab olunurdu, bu da, çərşənbə axşamından gö-

türülürdü.

Çərşənbə günü isə tanrıların qapısının açıq vaxtı hesab olunur və kim yeni bir işə başlamaya istəsə, o gün başlayardı.

Novruzun tarixi

Yeni ilin başlanğıcı, gündüz ilə gecənin birləşməsinə təsadüf etdiyi gündür Novruz. Xalq bunu necə dəqiqliklə bilib əslər öncə. Bəzi tədqiqatçılar Novruz Zərdüşt peyğəmbərin yaşadığı dövrlə əlaqələndirib, bu bayramın 3700-5000 yaş olduğunu deyirlər. İlk yazılı mənbədə qeyd olunur ki, Novruz bayramı bizim eradan əvvəl 505-ci ildə yaranıb. Çin mənbələrinə görə, baharın qədim qoyması ilə əlaqədar mərasimlər "Yengi Kun" adı ilə Hunlar və Göytürklər dövründən bayram edilirdi. Miladdan öncə II əsrdə yaşamış Çin tarixçisi Simaçen "Tarixi xatirələr" adlı əsərində Hun hökmdarlarının yeni ildə - Novruzda bayram keçirdiklərini qeyd edib. İslam xadimləri bu bayrama dini rəng verməyə çalışıblar. Halbuki bu bayram özündə İslamda qadağan olunan bir sıra ayinləri ehtiva edir. (Odu müqəddəs saymaq, qulaq fali, su fali)

Ömər Xəyyam "Novruznamə" əsərində yazıb: "Novruzun yaranmasının birinci səbəbi odur ki, həmin gündə Günəş dövrə vurub 365 gün 6 saatdan sonra öz yerinə qayıdır. İran hökmdarı Cəmşid bu günü müəyyənləşdirdiyinə görə onu yeni gün - Novruz adlandırıb və bayram edib".

Azərbaycanda Novruz bayramının iştirakçısı olmuş alman səyyah Adam Oleari (1599-1671) 1637-ci ildə yazırdı: "Münəccim tez-tez arxasından qalxaraq, astronomik cihaz və günəş saati vasitəsilə günəşin hündürlüyünü təyin edərək,

"Rus qışının yola salınması" həmin il Leninqrad vilayətində keçirildi. Ancaq nədənsə həmin il Novruzun keçirilməsi təxirə salındı və nəhayət ki, 1967-ci ildə bu bayramın Bakıda "Bahar bayramı" adı altında qeyd olunmasına icazə verildi. İlk dəfə "bahar qızı" obrazı ortaya çıxdı və bu obrazı aktrisa Səfura İbrahimova canlandırdı.

"Papaq atmaq", "qulaq falı", "tonqaldan tullanmaq", "üzük falı", "səməni ökmək", "yumurta döyüşdürmək" və

Novruz bayramı ilə əlaqələndirilən digər məşhur adətlər Azərbaycan xalqının tarixini, onun zəngin folklorunu və fəlsəfəsini özündə ehtiva edir.

Novruzda səməni taxılın, bərəkətin ifadəsidir. Paxlava - yer kürəsinin 4 istiqamətini, qoğal - günəşi, şəkərbura - ayı, rənglənmiş yumurta - həyatı simvolizə edir. Adətə görə süfrədə "S" hərfi ilə başlayan 8 məhsul olmalıdır - səbzi, sumaq, sirkə, səməni, süd, su, sünbül və süzmə.

Bayramda kəndirbazlar, pəhləvanlar öz güclərini nümayiş etdirir, meydanlarda kosa və keçəlin iştirakı ilə komik tamaşalar göstərilir. Kənd yerlərində at yarışları - çovqan oyunu keçirilir.

Bayram idi gəcəqışu oxurdu.

Adaxlı qız bəy corabı toxurdu,

Hərə şalın bir bacadan soxurdu,

Ay nə gözəl qaydadır şal sallamaq

Bəy şalına bayramlığın bağlamaq.

Şəhriyarın söz açdığı bu adətə Təbriz və Qazax tərəflərdə qurşaqsallama, şalsallama, baca-baca, yaxud nunnünü də deyilir. Bunu, adətən, sevdiyi qızların evinə papaq, qurşaq atan oğlanlar edirdilər. Atılan papaq, qurşaq tanınmalı idi. Oğlanlar verilən paydan qızın anasının, özünün, yaxud bu sevgidən xəbəri olan digər kimsələrin bu sevgiyə münasibətini öyrənirdilər.

Laçında İlxır çərşənbə daha təntənəli keçirilirdi. Gənclər yağlı bez parçalarını top kimi hazırlayıb yandırdı, fişəng əvəzi havaya atırdılar. Buna ləpax deyirdilər.

Qax tərəflərdə səməni nəzəri adəti də var idi. Qəlbində bir niyyəti olan adam böyük taqabla buğda töküüb göyərtdirdi. Sonra cücətiləri özib şirəsini çıxarıb, şirəyə bir az su əlavə edib, iki-

O, bulaqdan, çaydan götürülmüş "çərşənbə suyu"ndan bu səməninin üstündən çilləli qadının üstünə axıdır. Yəni oğul-uşaq böyütmüş başqa bir qadın çilləlinin üstünə axıdılan bu suyu əlinə aldığı qayçı ilə doğra-

ya-doğraya: "Ay səməni göyərdən, bu gəlini də göyert", - deyir və yaxud:

Naxçıvanda Novruz bayramına on-on beş gün qalmış qız-gəlinlər ev-əyişi tökər, xal-xalçanı günə verər, təmizlik işləri ilə məşğul olar, həyat-bacanı əhənglə ağardar, bağ-bağcanı çör-çöp-dən təmizləyər, yaşlılara da kömək edərdilər. Gənclər meşəyə gedib xüsusi kol qurardılar. Onun adına "İtdəyməz" deyirdilər. Novruz bayramında yalnız o koldan tonqal qalayardılar. Həm gec söndür, həm də gur yanardı, hisi olmazdı. Uşaqlar o kolları hamının qapısına gətirirdilər.

Zəngəzurda Novruza özəl hazırlığın biri də itburnudan düzəldilmiş turşu olardı. Kənddə bunu beş-on ailə birlikdə hazırlayırdı. Böyük qazanlarda bişirilən bu dadlı təmizdən hamıya pay verilirdi. Adı turşu olsa da, əslində, şirin idi. Çünki içində müxtəlif ədvalar, düyü və şəkər tozu vurulurdu.

Ucarda Novruzda analar doşab halvası hazırlayırdılar. Bayramdan qabaq hamı rəhmətə gedən doğmalarını yad edər, halva oradaca uşaqlara paylanırdı. Qoğalı xüsusi tiyanlarda bol yağda

qızardıb, üzünə şəkər səpər, buna da teştçörəyi deyirdilər. Teştçörəyindən bütün qohum-əqrəbalara pay düşürdü. Bir adət də maraqlı idi. Bayram axşamı çoxdan gözlətilmiş qızların evinə elçiyə gedirdilər. Bunun da səbəbi var idi. Bayramda heç kim acıdı, sərt olmaz, qapıya gələni peşman qaytarmazdı. Həmin ailədən qız almaq müşkül məsələ idi, işi elə qurub düzərdilər ki, bayram axşamında o ailəyə elçiyə getsinlər. Aranda ilaxır çərşənbələr həftənin ikinci yox, üçüncü günləri qeyd edilirdi, ilaxır çərşənbədə mütləq bir deyil, yeddi tonqal qalanardı.

Lənkəranda nişanlı qızlar da öz iteklilərinə sovgat göndərirdilər. Oğlan evində həmin hədiyyəyə baxar, qızın əl qabiliyyətinə qiymət verərdilər.

Yazın qoribə qüdrəti var. Həm təbiət qaynayır, həm də insan. Doğulduğun od-ocaq səni maqnit gücü ilə özünə çəkir, könlüldə yatan sevgilər baş qaldırır. Bayramın qutlu olsun elim-obam. Xeyrin şəri üstələsin, günəşin buludu. Bərəkətiniz bol olsun. "Nə edim, necə edim?" deməyəsiz. Ağaclarınızda çiçək, könlülərinizdə sevgi tumurcuqlansın.